

ZA LUDOVÝ FEMINIZMUS*

Ľubica Kobová

For a Popular Feminism

Abstract

This discussion piece, building on the argumentation developed by the Feminism for the 99% manifesto, argues for a popular feminism. It does so by responding to two interrelated questions: first, the challenge popular feminism poses to the current feminist movement; and second, the challenge it poses to left movements and parties. After a short review and critique of mainly liberal and culturally oriented feminisms in the Czech and Slovak Republics after 1989, the text discusses the possibilities of, and barriers to, a popular feminism today.

Keywords

Feminism for the 99%, popular feminism, class politics, the working class

Feminizmus sa niekedy zvykne stavať do protikladu k širšej ľudovej politike, ktorá by mala, povedané s ľavičkarkami a ľavičkarmi, triedny základ.¹ Rodová perspektíva² sa považuje za niečo, čo môže silu takejto ľudovej politiky podvracať. Vraj sa sústreďí len

*Tento článok je výstupom grantového projektu „Post(socialistická) modernita a proměny sociální a kulturních politik ‘postížení’“ podporeného Grantovou agenturou České republiky (GA ČR, 17-12454J), riešeného na Fakulte humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha.

¹ Za priateľské a kritické komentáre ďakujem Petre Jelínkovej, Miroslave Mišíčkovej, Arnoštovi Novákovi a Jakubovi Ortovi. Za jazykovú redakciu textu ďakujem Zuzane Maďarovej.

² V texte používam zavedenú slovenskú terminológiu, teda termín rod a jeho odvodeniny (a nie termín gender používaný v českom jazykovom prostredí).

na užšie skupinové záujmy a nie na záujmy ľudovej väčšiny.³ Takéto úzke chápanie feminizmu má za cieľ zvrátiť feminizmus, ktorý bude pre 99 %, a ktorý chce zároveň priniesť nové pochopenie toho, čo vlastne znamená byť súčasťou oných 99 %.⁴

Otázok, ktoré nám kladie to, čo budem ďalej nazývať ľudový feminizmus, je mnoho. Čo je to trieda? Kto tvorí triedu pracujúcich? Je táto trieda pracujúcich totožná s 99 %? Aká je úloha štrajku v dnešných a budúcich ľavicových mobilizáciách? Vieme si predstaviť taký boj proti útlaku, ktorý by viedol ku koncu kapitalizmu? Alebo je kapitalizmus spoločenská formácia, ktorá nutne pretrvá a preto je potrebné naučiť sa pohybovať radšej v nej ako mimo ňu?

Akokoľvek sú tieto otázky dôležité, nejde mi o to, aby som ich tu zodpovedala dôslednou teoretickou argumentáciou.⁵ Na tomto mieste sa chcem sústrediť predovšetkým

³ Termín 99 % pre označenie svojej konštituencie používalo hnutie Occupy Wall Street, ktoré od jesene 2011 do jari 2012 pôsobilo najmä v newyorskom parku Zuccotti. Označenie pomenúva príjmovú nerovnosť medzi najbohatším 1 % spoločnosti a zvyšnými 99 %. Webový projekt <https://wearethe99percent.tumblr.com> podnecoval ľudí, aby sa pridali k hnutiu, týmito slovami: „Dovoľte, aby sme sa predstavili: My sme 99 percent. Vyhadzujú nás z našich domovov. Sme nútení voliť medzi nákupom potravín a zaplatením nájmu. Je nám odopieraná kvalitná zdravotná starostlivosť. Trpíme environmentálnym znečistením. Pracujeme dlho, za nízku mzdu, bez akýchkoľvek práv – ak teda vôbec pracujeme. Nedostáva sa nám ničoho, ale jednému percentu sa dostáva všetko. My sme 99 percent.“ Cit. podľa Michael A. Gould-Wartofsky, *The Occupiers: The Making of the 99 Percent Movement* (Oxford: Oxford University Press, 2015), s. 1.

⁴ Predložený text reaguje na manifest *Feminizmus pre 99 % – Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya, Nancy Fraser, Feminism for the 99%: A Manifesto* (London & New York: Verso, 2019). K prvým textom, ktoré sa v Česku hlásia k feminizmu pre 99 %, patria: Apolena Rychlíková, „My jsme těch 99 procent!“, *A2larm* 8. 3. 2019 (dostupné online <https://a2larm.cz/2019/03/my-jsme-tech-99-percent/> [prístup 13. 11. 2020]); Tereza Stejskalová, „Proč jsem feministkou“, *A2larm* 25. 3. 2019 (dostupné online <https://a2larm.cz/2019/03/proc-jsem-feministkou/> [prístup 13. 11. 2020]).

⁵ Teoretické objasnenie politického projektu feminizmu pre 99 % čitateľky a čitatelia nájdu v Doslave manifestu, ktorým sa tu primárne zaoberám – Arruzza, Bhattacharya, Fraser, *Feminism for the 99%*, s. 59–85 ako aj v knihách a článkoch ako napr. Tithi Bhattacharya (ed.) *Social Reproduction Theory: Remapping Class, Recentering Oppression* (London: Pluto Press, 2017); Susan Ferguson, *Women and Work: Feminism, Labour, and Social Reproduction* (London: Pluto Press, 2020); Nancy Fraser, „Zneužitý sen: jak se feminizmus stal služkou kapitalismu“, prel. Tereza Stejskalová, *A2 9* (2013), č. 23, s. 27; Nancy Fraser, „Feminizmus, kapitalizmus a lest dejín“, prel. Marcela Linková, *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 10 (2009), č. 2, s. 1–9.

Niektorým z teoretických problémov politického projektu sa krátko venujem v recenzii Lubica Kobová, „Utvoriť hracie pole: feminizmus pre 99 percent“, *A2 15* (2019), č. 9, s. 3. Štrajk ako nástroj feminizmu pre 99 % dôkladne kritizuje odborová organizátorka Marianne Garneau – pozri Marianne Garneau, „The Women’s Strike, Reconsidered“, *Organizing Work* 5. 3. 2019 (dostupné online <http://organizing.work/2019/03/the-womens-strike-reconsidered/> [prístup 13. 11. 2020]). Právnička Felicity Adams zase autorky vyzýva k tomu, aby sa v súvislosti s prebiehajúcimi zápasmi o uznanie rodových identít mimo binárnych identít ženy a muža v očiach štátu viac sústredili práve na túto otázku – pozri Felicity Adams, „Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya and Nancy Fraser: Feminism for the 99%: A Manifesto“, *Feminist Legal Studies* 28 (2019), č. 1, s. 101–105. Prekvapivo však doposiaľ neexistuje dôsledná kritika pomerne zúženého chápania liberalizmu v manifeste.

na dve otázky: Akú výzvu kladie feminizmus pre 99 % súčasnému feministickému hnutiu? A akú výzvu predstavuje pre ľavicové hnutia, socialistické, komunistické a sociálnodemokratické strany?

K prvej otázke: Akú výzvu kladie feminizmus pre 99 % feministkám?

V českom a slovenskom porevolučnom feminizme sa doposiaľ neudial zásadný ideový spor, ktorý by prekreslil krajinu samotného feminizmu a zmenil aj vzťahy feminizmu a iných spoločenských síl.⁶ V rovine praxe vidíme rozkol medzi dlho existujúcimi mimovládnyimi organizáciami a novými feministickými iniciatívami, ktoré väčšinou formu mimovládnych organizácií neprijímajú a svoju činnosť takto nechcú profesionalizovať. Ich odlišný postoj k štátu vytvára na jednej strane feminizmus ako transakčný aktivizmus, ktorého zámerom je pôsobiť na politické strany a verejné inštitúcie; a na strane druhej zas feminizmus ako opakujúcu sa autonómnou intervenciu,⁷ ktorá vzťahy s politickými stranami a verejnými inštitúciami nebuduje a neudržiava. Vďaka znižovaniu dostupnej finančnej podpory pre mimovládne organizácie v Česku aj na Slovensku sa v uplynulých niekoľkých rokoch mnohé aktérky pôvodne mimovládneho sektora stali zamestnankyňami štátnych inštitúcií, kde sa usilujú vybudovať infraštruktúry riešení tých najvypuklejších problémov. Tými je napríklad násilie páchané na ženách (Slovensko) alebo nerovnosť v odmeňovaní (Česko).⁸

⁶ Za výnimku možno v českom kontexte považovať rôzne prístupy k otázke legalizácie prostitúcie, resp. sexuálnej práce, ktoré predstavuje publikácia Blanka Bellak-Hančilová, Barbara Havelková (eds.), *Co s prostitutci? Veřejné politiky a práva osob v prostituci* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2014). Medzi akademičkami, teoretikmi a aktivistkami možno časom naberie jasnejšie kontúry spor o interpretáciu dedičstva štátneho socializmu. Na jednej strane stojí pozitívne hodnotenie niektorých aspektov projektu štátnosocialistickej emancipácie – pozri Hana Havelková, Libora Oates-Indruchová (eds.), *Vyvláštěný hlas. Proměny genderové kultury české společnosti 1948 – 1989* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2015), najmä príspevok Hany Havelkovej v uvedenej publikácii; Gerlinda Šmausová, „Emancipace, socialismus a feminismus“, in Libora Oates-Indruchová (ed.), *Tvrdošijnost myšlenky. Od feministické kriminologie k teorii genderu. Na počest profesorky Gerliny Šmausové* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2011), s. 195–206; Alena Wagnerová, *Žena za socialismu. Československo 1945 – 1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2017). Oproti tomuto hodnoteniu vystupuje kriticky najmä Mirek Vodrážka – pozri Mirek Vodrážka, *Rozumí české ženy vlastní h_storii? Kritika teorie genderu a stranického technokratického ženského aktivismu na pozadí justiční vraždy političky a feministky Milady Horákové* (Praha: Herrmann & synové, 2017).

⁷ O transakčnej povahe feministického aktivizmu v Českej republike píšú hlavne Ondřej Císař, Kateřina Vráblíková, Jiří Navrátil, „Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí“, *Sociologický časopis* 47 (2011), č. 1, s. 137–167.

⁸ Mám tu na mysli projekt Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násillia na ženách <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/> a projekt Ministerstva práce a sociálnych vecí České republiky 22 % k rovnosti <https://www.rovnaodmena.cz/>.

Keď sa autorky manifestu *Feminizmus pre 99%* usilujú vymedziť protivníka svojho prístupu na feministickom poli, obsadzujú do tejto roly liberálny feminizmus. V kontexte Spojených štátov amerických mal byť práve liberálny feminizmus hlavný feministický prúd, ktorý umožnil „manželstvo“ feminizmu a neoliberalizmu. Feminizmus pre 99% však toto spojenie považuje za nešťastné a takto založený vzťah je zrelý na rozvod. Ako je to s liberálnym feminizmom na Slovensku a v Česku? Ak sa podujmeme ideologicky analyzovať feminizmus v oboch krajinách, naozaj nájdeme prepojenie feminizmu a liberalizmu. Iniciatívy, ktorí mali na spoločnosť najvýznamnejší vplyv, sa na Slovensku týkali obhajoby práva na autonómnosť jednotlivkyne, teda na jej integritu v rozhodovaní o vlastnej sexualite a reprodukcii (boj za reprodukčné práva, proti zákazu interrupcií, za uznanie spolužitia párov rovnakého pohlavia, ako aj za sebaurčenie vo veciach sexuálnej a rodovej identity) a práva na život bez násilia (nastolenie celej agendy rodovo podmieneného násilia). Toto všetko boli a naďalej ostávajú dôležité boje.⁹ Okrem liberálnej feministicko-perspektívy vychádza miestny feminizmus čiastočne aj z kultúrnej feministicko-perspektívy, ktorá predpokladá možnosť existencie niečoho ako „pravé ženstvo“. To sa len potrebuje očistiť od násilov štátno-socialistickej emancipácie a v očistenej podobe, s pozitívnymi hodnotami starostlivosti, spolupráce a porozumenia, má prispieť k obnove sveta, ktorý bol dlho výsostne mužský.¹⁰ Akokoľvek významný je v teórii dekonštruktivistický prúd feministického myslenia,¹¹ ktorý predpokladá kultúrneho feminizmu o podstatne odlišnej povahe žien a mužov kritizuje, na podobu feminizmu ako sociálnej a politickej sily má len obmedzený vplyv. Odporcovia Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilia na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (tzv. Istanbulského dohovoru) všade vidia dekonštruktivistické „zmätenie jazykov“, teda údajné zmätenie rodov.

⁹ Zároveň je dôležité poznamenať, že najmä zápas za reprodukčné práva sa na Slovensku, podobne ako napríklad v Poľsku, v ostatných dvoch rokoch premieňa a jeho súčasťou je aj kritika kapitalizmu. Pozri napr. Povstanie pokračuje, „Za dva roky predložili 11 návrhov na obmedzenie prístupu k interrupciám: príhovor z pochodu Nebudeme ticho! 7. júla 2020“, *ASPEKTin – feministický webzín* 8. 7. 2020 (dostupné online <http://www.aspekt.sk/content/aspektin/za-dva-roky-predlozili-11-navrhov-na-obmedzenie-pristupu-k-interrupciam> [prístup 13. 11. 2020]). K uchopeniu tohto feministického aktivizmu ako súčasť ženského štrajkového hnutia pozri Selin Çagaatay, „Feminist Strike: Reflections on the International Women’s Strike, 2017 – ...“ v tomto čísle časopisu *Contradictions*.

¹⁰ K tomu bližšie pozri Zuzana Kepplová, „Čakanie na „našu“ Mohanty: formovanie feministického diskurzu počas transformácie a jeho kritiky“, *Sociální studia* 11 (2014), č. 1, s. 11–39.

¹¹ K argumentu za význam tohto dekonštruktívneho prúdu pozri Alexandra Ostertágová, „Challenging the Narrative of Feminism as a Facilitator of Neoliberalism in the Context of Slovakia“, in Eszter Kováts (ed.), *Solidarity in Struggle: Feminist Perspectives on Neoliberalism in East-Central Europe* (Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2016), s. 60–69. Výstižnú teoretickú formuláciu dekonštruktivistického feminizmu podáva Gerlinda Šmausová, „Proti tvrdošíjné predstave o ontické povahe genderu a pohlaví“, in Libora Oates-Indruchová (ed.), *Tvrdošíjnosť myšlenky. Od feministické kriminológie k teórii genderu. Na počesť profesorky Gerlindy Šmausové* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2011), s. 179–194.

Ale prevládajúca feministická prax je zväčša oveľa krotkejšia. Volá po takých spoločenských príležitostiach, aké majú muži – a v tom sa podriaďuje norme liberálneho občianstva, ktorá sa konštruje podľa muža ako normy. Volá aj po spravodlivejšej deľbe opatrovateľskej práce v domácnosti heterosexuálneho páru, a v tom zas uvedenú normu liberálneho občianstva kritizuje. Na základe presvedčenia o existencii zafixovaných predstáv o správnej mužskosti a ženskosti – teda rodových stereotypov – a ich negatívnych dopadoch na životy dievčat a chlapcov, mužov a žien, sa táto feministická prax dožaduje zmien vo vzdelávaní a výchove, a tým i rozšírenia možností, kým sa môžeme stať. Podložie, na ktorom sa takýto feminizmus pohybuje, je stále podložím, ktoré určuje liberalizmus. Verí v ideál rovnosti príležitostí uplatniť sa bez ohľadu na rodovú identitu, verí v možnosť zmeny povahy mužov na starostlivejších a v možnosť zmeny povahy žien na priebojnejšie, alebo ich nasmerovanie k technickým disciplinám a informačným technológiám. Predstava rodovo spravodlivej spoločnosti tak spočíva vo vyviazaní sa z rodových stereotypov a v prieniku žien všade tam, kde nemajú dostatočné zastúpenie. Vo výsledku má byť rodovo spravodlivá spoločnosť v liberálnom poňatí spoločnosťou na ceste k sociálnej mobilite pre každú a každého.

Spoločenské dianie v uplynulých desiatich rokoch ukázalo, že takéto feministické myslenie nie je životaschopné. Prezradilo, že až na zlomok spoločnosti nemá iným čo ponúknuť. Finančná a ekonomická kríza po roku 2008, ako aj feministické odpovede na ňu ukazujú, že uskutočniť tieto liberálne ideály je veľmi ťažké, a usporiadanie ekonomického a politického života ho priam znemožňuje.¹² Hromadné prepúšťania v začiatkoch krízy a pretrvávajúce zhoršovanie pracovných podmienok a odmien za prácu priviedli tisícky ľudí na Slovensku aj v Česku k protestom a štrajkom, v súkromnom i vo verejnom sektore. Mobilizovali sa pracujúce ženy v textilnom priemysle, pracujúce a pracujúci v automobilových závodoch a ich u dodávateľov, ale aj učiteľia, učiteľky, lekári a zdravotné sestry.¹³ Začali sme si všímať, že hoci sociálne vylúčenie sa podstatne etnizuje, čoraz väčšmi sa rozširuje na stále väčšiu časť spoločnosti. Zistili sme, že úroveň miezd je taká nízka, že pracovať v platenej práci sa v niektorých prípadoch „neoplatí“.¹⁴

¹² K slovenským a českým analýzám krízy pozri najmä Jana Cviková (ed.), *Rodové dôsledky krízy. Aspekty vybraných prípadov* (Bratislava: ASPEKT, 2010); Radka Dudová, Hana Hašková, „Prekérny práce pečujúcich žien v kontextu ekonomickej krízy“, *Gender, rovné príležitosti, výzkum* 15 (2014), č. 2, s. 19–32; Kateřina Kolářová, „(Ne)přizůsobení krizi, nezpůsobilí občanství?: „postižení“ a „rasa“ v diskurzech krize“, *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 15 (2014), č. 2, s. 48–60; Linda Sokačová (ed.), *Krize jako nový začátek, nebo promarněná šance? Genderové aspekty finanční krize* (Praha: Gender Studies, 2010).

¹³ Karmína, „Boje pracujúcich na Slovensku (1994 – 2014)“, 2015, (dostupné online <https://karmina.red/pdfs/Karm%C3%ADna%20-%20Boje%20pracuj%C3%BAcich%20na%20Slovensku.pdf> [prístup 13. 11. 2020])

¹⁴ Lucie Trlifajová, Jakob Hurrle, Blanka Kissová, *Kdy se práce vyplatí? Analýza ekonomických motivací k zaměstnání* (Praha: SPOT, 2014)

Vďaka novinárskej práci sa časť českej spoločnosti dozvedela, čo všetko obnáša práca za minimálnu mzdu, a to v podmienkach neustáleho porušovania zákonníka práce.¹⁵

Napriek tomu, že pred desiatimi rokmi sme istotne nechceli krízu nechať vyjsť navonok a na jej troskách sme chceli politicky vyrásť, doteraz sa to celkom nepodarilo. Dianie posledných rokov však priam volá po tom, aby sme skúsenosť krízy – obzvlášť dnes, keď nás už do víru vtahujú ďalšie a ďalšie krízy – koronavírusová aj klimatická – premysleli. Platí to pre ktorúkoľvek politickú a spoločenskú silu a je to výzva aj pre feministky.

Manifest *Feminizmus pre 99%* môže feministkám a feministom poslúžiť ako nástroj na domýšľanie vlastných východísk. Pomôže sformulovať už existujúce východiská, o ktorých sme možno ani nevedeli, resp. o zdôvodňovanie ktorých nás okrem antifeministických odporcov nikto nikdy nežiadal. Feminizmus pre 99% nám môže pomôcť aj v uvažovaní o možných premenách týchto východísk. Pretože východiská, s ktorými sme žili tak dlho, možno i bez jasného vedomia, zrejme nepostačujú na úlohy, ktoré pred feministickým hnutím a pred spoločnosťou vôbec stoja.

Feminizmus pre 99% chce byť feminizmom ľudovým. V tom sa odlišuje od väčšiny feminizmov, natoľko vrastených do spoločností, kde je každý strojom vlastného šťastia, že aj feminizmus v ňom je len feminizmom pre výnimočné ženy. Tie, ktoré prelomia bariéry, sklené stropy, vybudujú si úspešné kariéry, a ak im to ozaj vyjde, budú aj matkami a milenkami.

Ale ako pred niekoľkými desiatkami rokov napísala Silvia Federici, „všetky sme ženy v domácnosti.“¹⁶ Nešlo jej pritom len o konštatovanie faktického stavu, ale o odhalenie dvoch zásadných predpokladov, na ktorých spoločnosť funguje. Po prvé, že tvorba bohatstva v spoločnosti je podmienená nepriznaným podielom „žien v domácnosti“. Bez neplatenej alebo zle zaplatenej práce, ktorá zabezpečuje chod základných životných funkcií ľudí aj spoločnosti ako takej, sa nedá venovať ziskovým činnostiam. Druhým predpokladom nastavenia takejto spoločnosti je, že existujú ľudia, ktorých vraj identita priam predurčuje, aby túto „prácu v domácnosti“ vykonávali. Sú to najmä ženy, v spoločnosti od detstva vedené a socializované smerom k starostlivosti; sú to však aj migrantky a migranti, ktorých relatívne vyššia mzda za „prácu v domácnosti“ v zahraničí v porovnaní s mzdou, ktorú by dostali vo svojich domovských krajinách, presvedčí, že má zmysel túto prácu vykonávať.

Z imperatívu byť ženou v domácnosti sa dnes dá individuálne vykúpiť. Ale z toho, že „ženy v domácnosti“ potrebujeme ako spoločnosť, sa vykúpiť nedá. Ako hovorí iné

¹⁵ Apolena Rychlíková, *Hranice práce* (Praha: Česká televize, 2107), dokumentárny film, 71 min.; Saša Uhlová, *Hrdinové kapitalistické práce* (Praha: Cosmopolis, 2018)

¹⁶ Silvia Federici, „Mzda proti domácej práci“, in Silvia Federici, *Bod nula. Texty o mzde za domácu prácu* (Bratislava – Praha: Kolektívne proti kapitálu, 2013), s. 9–15, tu s. 14.

známe príslovie, „práca ženy sa nikdy nekončí“.¹⁷ Ľudový feminizmus teda chce byť feminizmom pre tie a tých, čo vykonávajú túto nikdy sa nekončiacu prácu. Má ambíciu byť feminizmom pre „ženy v domácnosti“.

K druhej otázke: Akú výzvu predstavuje ľudový feminizmus pre široké spektrum lavicových hnutí, socialistických, komunistických a sociálnodemokratických strán?

Štáty strednej a východnej Európy už minimálne desaťročie hľadajú spôsob, ako vykročiť z dejinnej perspektívy postkomunizmu.¹⁸ Ak sa zdalo, že na štyri desaťročia vybočili zo svetových dejín a v roku 1989 sa do nich ako žiaci a žiačky učiaci sa abecedu liberálnej demokracie a kapitalizmu vrátili, v poslednom desaťročí bola stredná a východná Európa razom uvrhnutá do dospelosti. Finančná a ekonomická kríza, ktorá sa začala v roku 2008, prispela k rozbitiu perspektívy východných krajín ako krajín, čo sa úspešne napojili na západný politický a ekonomický svet. Zrazu sa nebolo na čo napájať. To, v dosiahnutie čoho sme verili, sa nám rúcalo priamo pred očami, u nás i za hranicami.

Bezprostredné vládne reakcie na ekonomickú a finančnú krízu, ktoré v Česku spočívali v škrtnaní rozpočtových výdavkov na sociálnu oblasť či v úsilí spolplatiť vysokoškolské štúdium, kritizovala iniciatíva ProAlt aj odborové zväzy. Na Slovensku žiadna sústredená protiškrtová iniciatíva nevznikla. Na poli domácej politiky sa dominantnou témou nadhlo stalo spolunažívanie politického systému s miestnymi oligarchami a zločiny páchané v mene udržiavania tejto symbiózy. Zhoršujúca sa životná situácia na Slovensku aj v Česku v uplynulom desaťročí viedla k viacerým protestom a štrajkom. Vlády oboch štátov sa však usilovali udržiavať dojem, že zlepšujúce sa makroekonomické ukazovatele automaticky znamenajú aj lepší život pre všetkých. Vieme, že táto predstava nezodpovedá skutočnosti.

Ako v spoločnosti nespokojnosť narastala, strany aj vláda spoľahlivo nachádzali obetných baránkov. V Česku to bol v dobe zlyhávajúceho sociálneho štátu najskôr sústredený ťah proti Rómkam a Rómom, označovaných za „nepriprôsobivých“. Štát si v úsilí posilniť monopol na násilie vzal do hlavy, že potrebuje boj proti údajnému lavicovému extrémizmu. Takzvaná utečenecká kríza zas utužila český a slovenský ľud v opozícii k postave mladého migranta s mobilom, čo prišiel znásilňovať „naše“ ženy.¹⁹

¹⁷ V plnom znení: „A man can work from sun to sun, but a woman's work is never done.“

¹⁸ K tomu pozri Boris Buden, *Konec postkomunismu. Od spoločnosti bez nádeje k nádeji bez spoločnosti*, prekl. Radovan Baroš (Praha: Rybka Publishers, 2013); Zuzana Kepplová, „Čakanie na ‚našu‘ Mohanty: formovanie feministického diskurzu počas transformácie a jeho kritiky“, *Sociální studia* 11 (2014), č. 1, s. 11–39; Eszter Kováts, „The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements in Europe and the Crisis of Liberal Democracy“, in Michaela Köttig, Renate Bitzan, Andrea Pető (eds.), *Gender and Far Right Politics in Europe* (Cham: Springer International Publishing, 2017), s. 175–189.

¹⁹ Pozri Jitka Gelnarová, *Útěk nebo invaze? Migrační krize na politických transparentech* (Praha: Národní muzeum, 2018).

A nad tým všetkým sa ako na obláčiku vznášali moralisti a majitelia tzv. zdravého rozumu, metajúci bleskami do „neziskoviek“, „ľudskoprávnych aktivistov“ a „genderu“.²⁰

Zdá sa, že politické strany len málo veria svojim vizionárskym schopnostiam, schopnostiam prísť s uveriteľnou predstavou spoločnosti. Tam, kde už nedosiahnu mantry efektívneho riadenia štátu a ukončenia korupcie, začínajú boje podľa hesla „rozdeľuj a panuj“. Obracať jednu časť spoločnosti proti druhej, podnecovať závisť aj nenávisť voči neznámemu, ktorého obraz nám však političky a politici maľujú všetkými farbami, sa stalo bežnou súčasťou politickej každodennosti. Namiesto hľadania príčin problémov v štruktúre usporiadania spoločnosti sa máme uspokojiť s nachádzaním príčin zástupných. Namiesto uvažovania o komplikovaných reťazeniach zodpovednosti v komplexnej spoločnosti a štáte chcú, aby sme sa uspokojili s tým, že sa na niekoho ukáže prstom.

Feminizmus pre 99 % predstavuje pre ľavicové politické strany výzvu prestať podnecovať pocit nespravodlivosti v konkrétnych skupinách ľudí tým, že im predstavia inú skupinu ľudí, ktorá ich vraj oberá o nejakú istotu, o dáky zdroj, a ktorá je vraj tou skutočnou príčinou nespravodlivosti, čo ľudia zakúšajú. V snahe získať percentá v predvolebných bojoch sa ľavicové strany neštítia používať heslá, argumenty a celú škálu predstavivosti, ktorou pravicové strany naočkovali urazených a ponížených. Áno, úlohou ľavicových strán je získať pre svoj projekt triedu pracujúcich, a to aj tie jej súčasti, ktoré si interpretujú svet podľa pravicových schém velebciach národ, všetko, čo je domáce, „naše“, tradičné a prirodzené. Majú ich však získať pre projekt, ktorý sa od toho pravicového bude podstatne odlišovať a ktorý bude namiesto nenávisťi k druhým budovať dôveru v silu spoločnosti postaviť sa skutočným pánom.

O istotu a zdroje bežnej občianky a občanov, obyvateľky a obyvateľov predsa neoberá ich susedka či sused. Oberá ich o ne kapitál. Je to kapitál, čo si privlastňuje ich prácu v platenom zamestnaní, je to kapitál, čo ako so samozrejmosťou počíta s ich prácou v domácnosti a s tým, že štát mu pripraví ideálne podmienky pre tvorbu zisku. O toto v skutočnosti ide: kapitál honbu za ziskom nadraduje podpore života ľudí. A možno z presvedčenia, že zisky pre kapitál pretečú do spodných vrstiev spoločnosti, možno s pragmatickou vidinou osobného obohatenia a lepšieho života pre seba a svojich blízkych, možno práve preto v tomto kapitálu napomáhajú mnohé političky a politici.

Ľavicové politické strany ale nemajú byť podnikmi, ktorých klientom je kapitál. Z logiky zastupiteľskej liberálnej demokracie vyplýva, že politické strany sa majú usilo-

²⁰ Pozri Markéta Kos Mottlová (ed.), *Nebezpečná genderová ideológia v Českej republike? Monitorovací zpráva Social Watch o genderové rovnosti 2019* (Praha: Social Watch Česká republika, 2019); Zuzana Maďarová, „Love and Fear: Argumentative Strategies Against Gender Equality in Slovakia“, in *Anti-gender Movements on the Rise? Strategizing for Gender Equality in Central and Eastern Europe* (Berlin: Heinrich Böll Foundation, 2015), s. 33–42; Veronika Valkovičová, Pavol Harďoš, „Science Wills It!: The Use of Scientific Claims in ‘Anti-Gender’ Rhetoric“, *Engenderings*, 5. 11. 2018 (dostupné online <http://blogs.lse.ac.uk/gender/2018/11/05/science-wills-it-the-use-of-scientific-claims-in-anti-gender-rhetoric/> [prístup 13. 11. 2020]) a monotematické číslo dvojtyždenníku A2 venované téme „Antifeminismus“ 16 (2020), č. 14.

vať o zastupovanie ľudí, ktorí uplatňujú svoje občianske, politické, sociálne, ekonomické a ľudské práva. Uplatňovať svoje práva individuálne nie je ľahké. Čo iné má robiť ľavicová politická strana než pomáhať tieto práva skutočne uplatňovať? Premieňať legálnu možnosť na skutočnosť dôstojnej mzdy, fungujúcej starostlivosti o malé deti, bezplatného a nesegregovaného školstva a mnohého ďalšieho pre triedu pracujúcich.

Prv, než ľavicové politické strany začnú pred ďalšími voľbami nakupovať na sociálnych sieťach reklamu zameranú na veľmi špecificky vybrané skupiny, mohli by sa zamyslieť, kto je táto trieda pracujúcich. Sú to len rôzne skupiny voličstva, od ktorého političky a politici očakávajú hlas vo voľbách? Alebo ide o ľudí, na ktorých živote záleží a pre ktorých tu političky a politici majú byť? Možno by odlišnosť medzi pravickou a ľavicou mala spočívať práve v tom, že ohniskom záujmu ľavicových strán nebude „obyčajný český človek“ či „obyčajný slovenský človek“, ale práve „trieda pracujúcich“. Bez ohľadu na to, že naše ľavicové strany sa dnes ešte stále okúňajú postaviť za triednu politiku, musia triedu pracujúcich chápať ako celok, v mene ktorého majú konať proti kapitálu. Zároveň však musia vidieť triedu pracujúcich ako celok, ktorý je rôznorodý, a tiež ako celok, ktorý ešte ani politicky neexistuje. Trieda pracujúcich sa neobjaví z čista-jasna, nezdrúži sa zázračne pod jedno heslo, transparent, pod jednu politickú požiadavku, nikdy nebude jednoliatym celkom. Trieda pracujúcich je rozmanitá množina ľudí, ktorí vykonávajú prácu, čím budujú hodnoty a bohatstvo spoločnosti. Je to množina ľudí, ktorí zabezpečujú, aby spoločnosť, jej jednotlivé členky a členovia a celé prostredie, v ktorom je ukotvená, žili ďalej. Triedu pracujúcich určuje vykonávanie závislej práce, teda práce vykonávanej u toho-ktorého zamestnávateľa, nie však len to: Súčasťou triedy pracujúcich sú aj desaťtisíce živnostníčok a živnostníkov, ktorí si podmienky svojej práce rozhodne neurčujú sami. Triedu pracujúcich určuje aj vykonávanie neplatennej práce, či už sa deje doma ako práca v domácnosti a ako starostlivosť o najbližších, alebo sa deje ako práca na udržiavanie ľudských spoločenstiev v krúžkoch, záujmových organizáciách, v dobrovoľníckej činnosti. Triedu pracujúcich tvoria aj nezamestnaní, dôchodkyne a dôchodcovia, ľudia poberajúci sociálne dávky či už z dôvodu rodičovstva, menšej telesnej a duševnej spôsobilosti, alebo z dôvodu bytovej núdze.

Ludová politika nevyrastie z toho, že sa niekto nahnevane postaví a oznámi, že konečne hovorí za mlčiacu väčšinu. Keď tak robí niekto, koho trieda pracujúcich pozná azda len zo spoločenských rubriík časopisov a novín, mala by sa mať na pozore. Ako som uviedla, trieda pracujúcich a jej zástupcovia a zástupkyne nevzniknú z ničoho nič. Základom politiky je artikulovanie.²¹

²¹ Pozri Jan Bíba, „Radikální demokracie: výzva antiesencialismu“, in Milan Znoj, Jan Bíba, Jana Vargovčíková, *Demokracie v postliberální konstelaci* (Praha: Karolinum, 2014), s. 183–219; Ernesto Laclau, *Emancipace a radikální demokracie*, přel. Jan Bíba (Praha: Karolinum, 2013); Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, *Hegemonie a socialistická strategie. Za radikálně demokratickou politiku*, přel. Rudolf Pěvřátíl (Praha: Karolinum, 2014).

Pomenovať problém tak, aby nebol len slovom do vetra, ale aby ho niekto vypočul a pochopil, je namáhavé. Vytvoriť prostredie, v ktorom nebudú len desiatky či stovky hovoriacich, čo nastoľujú svoje požiadavky, ale v ktorom budú títo istí hovoriaci zároveň aj počúvajúcimi, je tiež neľahké. Je to politické prostredie a ľavicové strany by mali prebrať svoju časť zodpovednosti za jeho spoluvytváranie. Táto zodpovednosť, pochopiteľne, nespočíva len na nich. Ak sa však zodpovednosti za artikulovanie požiadaviek triedy pracujúcich a za náročné utváranie možných spojení medzi rozličnými požiadavkami vzdajú, strácajú legitimitu ako strany reprezentujúce triedu pracujúcich.

Ak si artikuláciu politickú prácu budú uľahčovať tak, že jeden záujem svojej voľickej základne nadradia nad mnohé iné, alebo tak, že sa budú usilovať skonštruovať akúsi triedu pracujúcich „bez prívlastkov“, za takých okolností nebudú brať triedu pracujúcich vážne. Z času na čas politické strany bojujú v mene ľudí, ktorých v danom momente považujú za tých najutlačanejších z utlačaných, za najväčšími poškodených nespravodlivosťou zo všetkých možných poškodených. Raz sú to matky samoživiteľky, inokedy dôchodcovia. Raz živnostníci, ktorým koronavírusová kríza zobrala možnosť zárobku, potom zdravotníčky a zdravotníci, ktorých koronavírusová kríza celkom preťažila. Ale človeku by sa nemalo v spoločnosti dostať pozornosti a pomoci len vtedy, ak nadobudne postavenie najutlačanejšieho z utlačaných.²² Každá a každý dnes v rôznej miere a v rôznej podobe strácame v porovnaní s kapitálom mastiacim si vrecká. V jadre záujmu triednej politiky a triedneho boja by preto dnes malo byť najmä jedno: Pochopiť naše rôzne postavenia voči kapitálu a zjednotiť sa v boji proti nemu.

To všetko je práca na desaťročia, na celý ľudský život, na niekoľko ľudských životov. Zároveň je to však práca pre *tento* ľudský život. Túto skutočnosť si možno lepšie než ľavicové politické strany uvedomuje takzvaná autonómna ľavica.²³ Hľadá nové organizačné formy a mechanizmy vytvárania prefiguratívnej politiky, teda politiky uplatňujúcej princípy, ktoré sú princípmi budúceho želaného spoločenského usporiadania.²⁴ Možno je však jej dôležitejšou úlohou aktívne vyhľadávanie a podpora bojov pracujúcich, ktoré prebiehajú bez ohľadu na to, či sa o ne političky a politici zaujímajú, alebo nie. Tieto boje nie sú nutne len bojmi na pracoviskách, dejú sa v celej oblasti sociálnej reprodukcie. Za právo na dôstojné a finančne dostupné bývanie bojujú napríklad ľudia vo Varšave, Walbrzychu, Brne i v Prahe, pričom tieto iniciatívy často vedú ženy.²⁵

²² K tomu pozri diskusiu o „olympiáde v disciplíne útlak“ (*oppression olympics*) v rozhovore Elizabeth Martínez, Angela Y. Davis, „Coalition Building Among People of Color“, *Inscriptions* 7 (1994), s. 42–53.

²³ Bližšie pozri Arnošt Novák, „Mimo stát a strany: politika autonomní levice“, in Pavel Barša, Martin Škabraha a kolektiv, *Za hranice kapitalismu* (Praha: Rybka Publishers, 2020), s. 217–239.

²⁴ Bližšie pozri Wini Breines, „Community and Organization: The New Left and Michels' 'Iron Law'“, *Social Problems* 27 (1980), č. 4, s. 419–429.

²⁵ Pozri Warszawskie Stowarzyszenie Lokatorów, *Tenants in Warsaw Organize Against High Heating Costs* (2018), dokumentárny film, 5 min (dostupné online <https://en.labournet.tv/tenants->

Situácia vo svete dnes vôbec nevyzerá tak, že ľavica začne čoskoro vyhrávať. Je možné, že sa veci budú vyvíjať ako doteraz, alebo že bude hnev oklamaných a schudobnených zúročovať reakcionárska pravica. Tá sa aj v Česku a na Slovensku hlási o slovo. Kým v Česku ťahá za kratší koniec a počet je ju skôr z katedrál než z politických strán, na Slovensku sa vo voľbách na začiatku roku 2020 pod zámienkou boja proti korupcii dostala do vlády.²⁶

Aj toto je jeden z dôvodov, pre ktoré dnes potrebujeme premyslieť ľavicovú politiku pre 99% a ľudový feminizmus. Mieriť na pohyblivé a blízke ciele je vec každodennej prevádzky politiky; smerovať niekam v dlhodobom horizonte je zas vec debaty o princípoch politiky. Ak majú, ako píšem vyššie, tieto princípy zohľadňovať premenené vnímanie toho, čo znamená a čo je trieda pracujúcich, všetky a všetci si musíme položiť otázku, kto je naším pánom. Je pravdepodobné, že takých pánov budeme mať viac.

Ak ako feministky aj ako ľavica nechceme pôsobiť z morálne povýšenej pozície, z ktorej vždy zachraňujeme tých, čo sú na tom horšie ako my, tak aj s vedomím všetkých privilégií, ktoré mnohí z nás máme (žijeme v heterosexuálnych partnerstvách, sme etnické Slovenky či Česi s bielou farbou pokožky), a kapitálov, ktoré sme dostali a vybudovali (vzdelanie, zdedený byt, kontakty a pod.), musíme pochopiť, že sme súčasťou triedy pracujúcich. Boj triedy pracujúcich nie je bojom, ktorý sa bojuje v mene niekoho iného. Má to byť boj, v mene ktorého sa nájdeme ty aj ja.

Členky černošského feministického socialistického kolektívu Combahee River Collective, ktorý pôsobil na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia v Bostone, pripomínajú, aké dôležité je správne pochopiť útlak.²⁷ Sužované minimálne dvomi typmi útlaku – rasistickým a patriarchálnym – boli aktivistky tejto skupiny nútené v ženskom oslobodzovacom hnutí bojovať len proti útlaku patriarchálnemu, a v hnutí za oslobodenie Afroameričanov bojovali zase len proti útlaku rasovému.

warsaw-organize-against-high-heating-costs [prístup 13. 11. 2020]); Think Tank Feministyczny, *Mother's Strike* (2010), dokumentárny film, 22 min (dostupné online <https://en.labournet.tv/video/6189/mothers-strike> [prístup 13. 11. 2020]); Barbora Bakošová, „Vzpouza žen z Kuncovky: chceme dôstojné bydlenie pro nás a vlastně pro všechny“, *Deník Referendum*, 13. 4. 2017 (dostupné online <https://denikreferendum.cz/clanek/25053-vzpouza-zen-z-kuncovky-chceme-dustojne-bydleni-pro-nas-a-vlastne-pro-vsechny> [prístup 13. 11. 2020]); Jakub Ort, „Nechceme Manhattany a Bronxy: s holešovickou starousedlíci Ivanou Chiapparo a architektem Jakubem Nakládalem o tom, jak se s developerem vyjednává právo na důstojný život ve městě“, *A2larm*, 4. 10. 2019 (dostupné online <https://a2larm.cz/2019/10/nehceme-manhattany-a-bronxy/> [prístup 13. 11. 2020]).

²⁶ Pozri napr. Ľubica Kobová, „Neobyčejní reakcionáři v novém slovenském parlamentu“, *A2larm*, 2. 3. 2020 (dostupné online <https://a2larm.cz/2020/03/neobycejni-reakcionari-v-novem-slovenskem-parlamentu/> [prístup 13. 11. 2020]).

²⁷ Combahee River Collective, „The Combahee River Collective: A Black Feminist Statement“, in Zillah R. Eisenstein (ed.), *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism* (New York: Monthly Review Press, 1978), s. 362–372. Pozri tiež Keeanga-Yamahtta Taylor, *How We Get Free: Black Feminism and the Combahee River Collective* (Chicago: Haymarket Books, 2017).

Feministky v tej dobe nemali záujem rasový útlak brať vážne. Za svoj prvoradý cieľ považovali koniec toho patriarchálneho, ktorému sa mali podriadiť ďalšie ciele. Černošské oslobodzovacie hnutie (s výnimkou Čiernych panterov) zas predpokladalo, že černošské ženy budú svoju hlavnú politickú rolu vidieť v rodení detí inak decimovaného obyvateľstva. Nespokojnosť, ktorú členky Combahee River Collective formulovali zoči voči jednému aj druhému hnutiu, nespočívala len v tom, že by v nich ony samy boli neviditeľné. Problém uvedených hnutí bol hlbší. Ich jednostranné ponímanie útlaku deformovalo to, čo si každé hnutie predstavovalo ako koniec útlaku a ako spravodlivosť.

Keď teda ľudový feminizmus chce, aby jeho boj bol antikapitalistický, antirasistický, protikoloniálny, ekosocialistický a intersekciónálny, nerobí tak preto, lebo tvrdiť niečo iné je dnes vo feministických a ľavicových kruhoch neprijateľné. Moralizovanie a vyrábanie zlého svedomia prenechajme iným.²⁸ Príklad Combahee River Collective ukazuje jednak to, že je legitímne a dôležité politicky premýšľať zo svojej vlastnej pozície. Inak by totiž členky kolektívu svoje výhrady voči feministickému a černošskému hnutiu nesformulovali. A tento príklad ukazuje aj to, že ak chce ľavica dosiahnuť spoločenskú zmenu, musia sa jej rôzne boje a prúdy spájať. Spájaním však nemám na mysli, že väčšia ryba zhltnie menšiu. A nemám tým na mysli ani to, že spojením vzniká harmonický a nekonfliktný celok. Spájanie spočíva práve v náročnej práci artikulácie rôznych záujmov a rôznych cieľov. Politické koalície sa vytvárajú s vedomím, že úplná zhoda sa nedá dosiahnuť, ale že pre nápravu istej konkrétnej nespravodlivosti je nutná zhoda dočasná.²⁹

Demokratická politika je sféra, kde sa nič stať nemusí, ale veľa vecí sa stať môže. Podobne ani ľudový feminizmus nie je nutný. Je len možný. Príležitosti pre jeho nové artikulácie v našom premýšľaní a konaní však určite existujú.

²⁸ Bližšie pozri Mark Fisher, „Odchod z Upřírho hradu“, prel. Jan Trnka, *A2 16* (2020), č. 8, s. 26–27.

²⁹ Bližšie pozri Bernice Johnson Reagon, „Coalition Politics: Turning the Century“, in Barbara Smith (ed.), *Home Girls: A Black Feminist Anthology* (New Brunswick: Rutgers University Press, 2000), s. 343–355.